

SPROG & SAMFUND

Nyt fra
Modersmål-Selskabet
30. årgang nr. 1
Marts 2012

Indhold: Modersmål-Dagen 3 · Slang og etik 6 · Nye bøger 9 · Mange slags dansk 10
Melodien i sproget 12 · Debat 14 · Svensk bestyrelsesmedlem 15 · Invitation 16

Slang

Mens Folketingets politikere diskuterer den hårde tone i spørgetimernes debat uden samtidig at foreslå en trængselsafgift på klicheerne, ser Sprog&Samfund i dette nummer på bl.a. slang – de farverige, ofte vulgære, ikke sjældent humoristiske gloser, som nogle anvender ubevidst, andre med ildhu. Tidlige ordbøger om slang censurerede kraftigt i stødende ord og udtryk, men også her flyttes grænserne, og slang er under alle omstændigheder en sproglig subkultur med meget andet end et righoldigt sortiment fra det latrinære overdrev. Ordbogsredaktør Torben Christiansen har under den etiske synsvinkel skrevet en artikel til bladet om sine kriterier for at redigere en slangordbog. Som han skriver: „I selve det, at en person vælger at udtrykke sig med slang, ligger, at man gør sig umage med at udtrykke sig fængende. Således vægter man sprogets ekspressive funktion, og dette kan minde om kunstens æstetiske dimension.“

Ords brug og virkning er emnet for Etisk Råds aktuelle påmindelse til sundhedssektoren om at være bevidst med det sprog, der anvendes over for patienter og pårørende. Det var emnet på Modersmål-Dagen, som Selskabet markerede med et debatmøde, hvor professor Anne-Marie Mai (billedet) redegjorde for rådets tanker. Henrik Munck refererer fra mødet. Desuden henledes opmærksomheden på indkaldelse til generalforsamling, hvor hovedemnet bliver en debat mellem Språkförsvarets Arne Rubensson og Dansk Sprognævns direktør Sabine Kirchmeier-Andersen om den sprogløvs, svenskerne fik og danskerne ikke fik.

M.B.

Etik i ordbogspraksis

AF TORBEN CHRISTIANSEN

Hvad stiller man som ordbogsforfatter op med stødende ord? I dag medtager man dem normalt som opslagsord, hvis de opfylder kriterierne for at komme med i ordbogen. Dette er udtryk for en deskriptiv holdning til sprogets ord og udtryk. Intet menneskeligt kan vel være en humanist fremmed?

I tidligere tiders ordbøger skete det imidlertid, at man udelod stødende ord – ifølge det såkaldte akademiprincip. Professor Viggo Fausbøll, der under pseudonymet V. Kristiansen udgav den første danske slangordbog, *Bidrag til en Ordbog over Gadesproget og saakaldt Daglig Tale* (1. udg., 1866), udelod helt skældsord og „alt hvad der hører ind under det liderliges område“. Enkelte ømtålelige ord som *fiert* og *pis* og de tilhørende forklaringer er for en sikkerheds skyld sat med græske bogstaver, så de kun kan læses af de lærde: φιερετ' εν υινδ, σμ μεδ εν λυδ ολιππες υδ αφ ενδεταρμεν, πισσε 'λαδε υανδετ'.

Kaj Bom, dansk slangudforsknings grand old man, skrev i en bramfri tone, men med et vist mål af charmerende blufærdighed for at undgå de alt for direkte forklaringer. Således i *Mere om slang* (1950): „I velordnede ægteskaber er visse dage foretrukne til nydelse av ægteskabets glæder: de såkaldte *koneaftener* eller *K o n e d a g e*.“

I dag hejser ordbogsredaktørerne ofte advarselstegn i form af etiketter med „vulgært“, „stødende“, „nedsættende“. I *Norsk slangordbog* (2008) skriver forfatteren, Tone Tryti, i en generel advarsel, at hun overvejede „å luke ut de mest uhumske ordene, bl.a. sjikanøse betegnelser på homofile menn, innvandrere og kvinner“. Efter nærmere overvejelse lod hun dem stå, men gør det klart, at hun registrerer ord, der benyttes, men ikke anbefaler dem.

I denne artikel vil jeg fortælle, hvordan jeg har forholdt mig til etiske aspekter ved redigeringen af ord og udtryk til en ordbog over dansk slang og dagligsprog. Ordbogen indeholder med en faglig betegnelse 'ufor-

mel sprogbrug', dvs. sprogbrug med en stilværdi, der ligger under neutral stil, eksempelvis: *kradse af* over for det neutrale *dø* og i højere stil *afgå ved døden*.

Da det er meget individuelt, hvilken stilværdi den enkelte sprogbruger forbinder med ord og udtryk, har jeg givet afkald på karakteriserende stiletiketter. Dermed fremstår stødende betegnelser uden advarselstegn. Og da kan man godt tænke, at man ikke altid er stolt af sit modersmål, og at det ikke rigtig holder, hvad Grundtvig skrev i „Langt højere bjerge så vide på jord“:

„Og træffer vort modersmål ej på et hår,
det smelter dog mere, end fremmedes slår.“

Sproget kan slå – det ved enhver. På nettet kan man se diskussioner bevæge sig op i det røde felt på nul komma fem. Der er en udpræget mangel på etikette og almindelig pli, bl.a. fordi udvekslingerne foregår anonymt mellem adskilte personer.

I min ordbog over slang og dagligsprog er alle betydninger forsynet med autentiske citater, og der er dermed rig mulighed for at lade forfatterens egne sym- og antipatier præge citatvalget. Min holdning har været, at det skal være en venlig ordbog præget af humor og sprogligt og mentalt overskud, ligesom det gælder for megen slang.

I slang er alle former for humør repræsenteret, og den kan uddele drøje hug og være præget af surhed. Men i selve det, at en person vælger at udtrykke sig med slang, ligger, at man gør sig umage med at udtrykke sig fængende. Således vægter man sprogets ekspressive funktion, og dette kan minde om kunstens æstetiske dimension.

Jeg har valgt – så vidt muligt – at opløde negativitet med citater, der

- vender tingene på hovedet ved at se dem fra en overraskende synsvinkel,
- diskuterer sprogbrug eller
- nævner synonyme (en art metatekst).

Her følger et par eksempler på valgte citater; kun enkelte definitioner er medtaget i nærværende artikel:

Den rådne banan

(*geogr., økon.*) de økonomisk relativt tilbagestående dele af Danmark: Nordjylland, Vestjylland, de sydligste dele af Jylland og Øerne samt Bornholm *citat*: Mand og mand imellem siger vi med et grumt smil, at København ligger i Svensk Congo [Sjælland], og når vi tager hjem fra hovedstadens larm og os til den friske gylleluft i vores del af den rådne banan, synes vi, at det godt nok er synd for københavnerne, at de må blive tilbage. (www.jp.dk 2009).

Spasser

Citat: En spastiker bliver fx kaldt en spasser, men der er mennesker der mener at det er nedsettende og diskriminerende. (www.dhf-net.dk 2003).

Til dommedag

Citat: Vi kan diskutere til dommedag. Diskussionen om det er ret og rimeligt at bruge ordet +spasser* i det offentlige rum, er som at diskutere religion. (www.handicapportalen.dk 2008).

Navne på ikke-offentlige personer er anonymiseret ved omtale af forbrydelser, druk o.l., og for at forhindre, at en personomtale står i en uetisk sammenhæng i ordbogen:

kæp i øret

Citat: Kæp i øret. Der er stadig lidt rester af den medbragte polske pølse og brød, men vodkaen er drukket, glassene er tømt og NN er løbet tør for energi. (*Politiken* 30.4.2006).

olde

Citat: Vor altid elskede hustru, mor, svigermor, momse og olde NN. (*Politiken* 4.4.2006).

Selv om de fleste sproglige tabuer er forsvundet, er der stadig ømtålelige områder som sygdom, handicap, alderdom, død, seksualitet, toiletaktiviteter, nationalitet og „fremmede“ personer. Indvandrere omtales bl.a. som bananplukkere, daddelplukkere,

Listen over dyrenavne brugt som skældsord er lang: abe, fnatmide, ged, hyæne, ko, nokkefår, pissemyre, so, stud, svin, torsk og mange flere. Enkelte bruges dog positivt, fx computerhaj, strandløve, ørn. – Tegning af Jørn Villumsen, Politiken 13.3.2005.

kamelklappere og perkere. Her følger et par af de udvalgte citater:

bananplukker

Citat: Når man nærmer sig de halvfjerds, giver det generelt carte blanche til, at man kan udgyde hvad som helst, gerne uden at kildeangive de statistikker, man hiver ud af ærmet, om bananplukkere der lever af bistand, som de stjæler fra gamle damer. (www.jangintberg.urbanblog.dk 2007).

Perker

Citat: „Det er et rigtig fedt kvarter [Tingbjerg i København]. Vi holder altid sammen, fordi vi kender hinanden her, både drankere, narkomaner, perkere og danskere.“ (*Nyhedsavisen* 18.8.2007).

Kikkerten kan også vendes den anden vej, mod det traditionelt danske, der sprogligt udtrykkes som *leverpostej-* og *kartoffel-*:

Leverpostejdanser

(*geogr.*) gennemsnitlig, upåfaldende dansker, evt. i modsætning til indvandrer el. udlænding

Citat: Du skal være en meget mavesur leverpostejdansker for ikke at falde pladask for det næsten fire

timer lange indiske festfyrværkeri „Lagaan“. (www.bt.dk 2004).

Kartoffeldansk

som er traditionelt dansk af fx udseende el. adfærd
Citat: Folk jeg ikke engang kender siger „Konni-chawa“ eller „Nihao“ når jeg går forbi, jeg er hverken japaner eller kineser. Jeg finder det ærlig talt også irriterende at ældre mennesker altid skal slå mig bagi med deres stok, fordi jeg ikke er kartoffeldansk. (www.community.dr.dk 2009).

Lad os slutte med en opvisning af sprogligt overskud vedrørende geografisk oprindelse:

Sildeperker

(*geogr.*) bornholmer

citat: – Min far er fra Iran og min mor fra Bornholm, så jeg plejer at betegne mig selv som „halv perker, halv sildeperker“. (www.kristeligt-dagblad.dk 2002).

Slang er sprogligt krydderi, der kan gøre retten velsmagende, hvis der ikke pebres for kraftigt eller gnides salt i sår.

Torben Christiansen er cand. mag., ordbogsforfatter, freelancedaktør og korrekturlæser. Gennem en årrække forlagsredaktør på Munksgaard og Gyl-dendal, nu tilknyttet Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.

Foto: Nils Bjervig

Godt naboskab

I min studietid på Handelshøjskolen i København blev vi i engelskundervisningen introduceret for begrebet „false friends“, på dansk falske venner, altså ord, man genkender på udtrykket, som man tror man kender betydningen af, men som så i virkeligheden betyder noget andet. For eksempel actual, der ikke betyder aktuel. Vi kunne læse om dem i et lille hæfte, udgivet af Helge Schwarz i 1973. Nu har virksomheden Öresunds Översättningsbyrå taget tråden op og udsender ugentlig et morsomt, aktuelt eksempel fra medierne. Her er nogle smagsprøver:

Hest sprang ind i bil

Men hvad er problemet? På bloggen handler det jo om forkert oversatte svenske overskrifter, så hvad er der oversat forkert her i den danske sætning? Jo, det handler om ordet „sprang“, der ikke betyder dansk „sprang“. Når svenskerne „springer“, ja så hopper de ikke, men „løber“. Hesten løb altså ind i en bil.

Kunsten at finde gæs blandt lopper

Det virker umiddelbart som en umulig opgave at finde gæs blandt lopper. Det bør være betydeligt nemmere at finde lopper på gæs, men sådan står der i dag i Sydsvenska Dagbladet:

„Konsten att hitta gäss bland loppor“. Nu er spørgsmålet så, hvad svenskerne forstår ved denne underlige overskrift, som danskerne ikke forstår.

Jo, det kritiske ord er „loppor“. Det betyder ganske vist lopper ligesom på dansk, altså det lille blodsugende kryb, vi helst ikke vil have på os, men bruges her i en helt anden betydning. Det betegner nemlig også ting, der sælges på et loppemarked.

Nabosprogforståelse

Det fremføres ofte, at skandinaver får stadigt sværere ved at forstå hinandens sprog, og at det endnu engang skyldes det engelske sprogs negative indflydelse. Derfor er det godt, at der bliver gjort noget aktivt for at fremme nabosprogforståelsen. Du kan finde flere eksempler på „dårlige venner“ på Öresunds Översättningsbyrås blog om svensk-dansk oversættelse, sprog og kultur, der også indeholder meget andet godt dansk/svensk stof:

<http://www.dansk-og-svensk.dk/>

God fornøjelse.

Jørgen Christian Wind Nielsen